

MÜHAZİRƏ 1
COĞRAFIYANIN TƏDRISI METODIKASI 2

MƏKTƏB COĞRAFIYASININ PRAKTİK İSTİQAMƏTİ

AZƏRBAYCAN COĞRAFIYASI VƏ COĞRAFIYANIN TƏDRISI
METODIKASI KAFEDRASI

Dosent. N.S. Seyfullayeva

Mühazirənin planı

1. Məktəb coğrafiyasının praktik istiqaməti.
2. Planlaşdırma.
3. İllik planlaşdırma nümunəsinin hazırlanması.
4. Cari planlaşdırma və ona verilən tələblər.
5. Cari planlaşdırma nümunəsinin tərtib edilməsi.
6. Dərs icmallarının hazırlanması

Azərbaycan Respublikası təhsil sistemində qərb dəyərlərinin tətbiq edilməsi təhsilin məzmununun praktik istiqamətə yönəldilməsi ilə nəticələnmişdir. Ölkədə təhsilin məqsədi Avropa Şurasında qəbul edilən təhsilalanların XXI əsrin bacarıqları əsasında müəyyən olunmuşdur.

XX I əsrin bacarıqları aşağıdakılardır:

1. Dünya iqtisadiyyatında uğur qazanmaq
2. Dəyişkən həyat şəraitinə çevik uyğunlaşmaq
3. Doğma və əcnəbi dillərdə asanlıqla ünsiyyət qurmaq
4. Peşəkar fəaliyyət bacarıqları əldə etmək
5. İnformasiya- kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək

Verilən bacarıqlar əsasında Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi ümumi təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişləri formalaşdıran dəyər və səriştələrinə verilən tələbləri hazırlamışdır.

1. Vətəndaş təfəkkürü- vətənə, dövlətə, millətə məhəbbət və sədaqət, milli ixtisar hissiana dili və bəşəri dəyərlərə hörmət, əks qüvvələrə qarşı barışmazlıq

2. Ünsiyyət mədəniyyəti- nitq, əməkdaşlıq, birgəfəaliyyət, xarici dil bacarıqları
3. Müstəqillik və demokratiklik- azadfikirlik, fərqli düşüncə tərz, təsəbbüskarlıq, müstəqil öyrənmə, hüquqlara hörmət
4. Kreativlik- analiz, sintez, məntiqi və tənqidi yanaşma tərz, tədqiqatçılıq bacarığı
5. Riyazi və iqtisadi savadlılıq- riyazi biliklərin həyati problemlərin həllinə təminat yaratması, iqtisadi təfəkkürün formalaşdırılması, informasiya mədəniyyətinin təşəkkülü
6. Tolerantlıq- müxtəlif mədəniyyətlərə həssas və dözümlü münasibət
7. Estetik və fiziki mədəniyyət- estetik dünyagörüşün, hissi –emosional bacarıqların formalaşdırılması, harmonik inkişaf və sağlamlığın mühafizəsi

Ümumi təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişləri formalaşdıran dəyər və sərişələr fənn kurikulumlarında, dərsliklərdə və tədrisin təşkilində aparıcı mövqeyə malik olub tədrisin praktik istiqmətini təşkil edir.

Təhsilalanların fəaliyyətinin praktik yönümlü olması ilk növbədə fənn kurikulumlarında öz əksini tapır. Coğrafiya fənni kurikulumundakı təlim nəticələrinin təhlili bu baxımdan əhəmiyyətlidir. Coğrafiya kurikulumunda reallaşması nəzərdə tutulan 120 məzmun standartının fəaliyyət komponentində 24 fəldən istifadə olunmuşdur.

Coğrafiya kurikulumunda istifadə olunan fellər aşağıdakılardır:

Şərh edir, fərqləndirir, təsvir edir, təqdim edir, tərtib edir, xəritədə göstərir, kontur xəritədə qeyd edir, qiymətləndirir, müqayisə edir, hazırlayır (məruzə, fotoalbom), əlaqələndirir, hesablayır, izah edir, təhlil edir, qruplaşdırır, xəritəni oxuyur, sxemini qurur, dəyərləndirir, səciyyətləndirir, proqnoz verir, cədvəli oxuyur, layihə hazırlayır, qeyd edir, tədqiqat aparır.

Coğrafiya fənninin praktik istiqməti dərsliklərin strukturunda ifadə olunur.

Dərsliklərdə ayrıca dərs formasında praktik dərslər – debat dərs, təcrübə, praktik dərs, tədqiqat dərsi, layihə dərsi, ekskursiya dərsi, diskussiya dərsi, brifinq dərs. konfrans dərs, təqdimat dərs adı ilə verilir. Belə dərslərin sayı yuxarı siniflərə doğru artmalıdır. Hazırda məktəb coğrafiya kurslarında praktik dərslərin sayı aşağıdakı kimidir: VI sinif üzrə 7, VII sinifdə 6, VIII sinifdə IX sinifdə-8, X sinifdə 12 dir.

Fənn kurikulumunda nəzərdə tutulan praktik istiqaməti dərslər mövzularında şagirdlərin fəaliyyətinə əsaslanan tapşırıqlarda öz əksini tapır. Coğrafiya dərslərində praktik yönümlü fəaliyyət fəlləri motivasiyadan sonra çıxarılan tədqiqat sualında, mövzu daxilindəki fəaliyyətlərdə, yeni mövzuya dair biliklərin tətbiq və yoxlanılmasını mərhələsində və dərstdən sonra tapşırıqlarda öz əksinin tapır. Belə tapşırıqlar mətn, şəkil, xəritə, xəritə-sxem, kontur xəritə, sxem, cədvəl, qrafik, diaqram, yaş piramidaları və s formasında verilə bilər.

Təlimin praktik istiqaməti dərslərin bölgüsündə düzgün mövqeyə malik olmalıdır. Praktik dərslər bölmələr üzrə düzgün qruplaşdırılmalıdır. Aşağı siniflərdə hər bölmədə ən azı bir praktik dərslər olmalıdır. Belə dərslər adətən bölmənin və ya tədris vahidinin sonunda yazılır. Yuxarı siniflərə doğru qeyri standart və ya praktik dərslərin xüsusilə layihə, debat, təqdimat dərslərin sayını artırmaq məqsəduyğundur.

Standart və qeyri standart dərslərin bölgüsünün düzgün aparılması müəllimin tərtib etdiyi planlaşdırmanın dəqiqliyindən asılıdır.

Planlaşma - kurikulumda nəzərdə tutulmuş standartlara nail olmaq üçün ilk növbədə müəllim təlim prosesinə sistemli yanaşma və müəllim-şagird fəaliyyətinin düzgün qurmasıdır. Planlaşmanın iki növü vardır:

1. İllik və ya perspektiv planlaşma
2. Gündəlik və ya cari planlaşma

İllik və ya perspektiv planlaşma- Məzmun standartlarına əsasən tədris vahidi və mövzular üzrə fənnin tədrisinin sistemli təşkil edilməsidir. İllik planlaşmanın tələbləri aşağıdakılardır:

- a. Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyən etmək.(Tədris vahidləri məntiqi ardıcılıqla, sadədən mürəkkəbə, həcminə görə əsaslandırılmış şəkildə sıralanmalıdır. Məsələn, mövzuların həcmi ilin və ya yarımilin əvvəlində eyni zamanda sonunda daha kiçik olmalıdır.
- b. İntegrasiya imkanlarını müəyyən etmək- yəni şagirdlərin təfəkküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq onların inkişafa və özünüinkişafına istiqamətləndirməkdir. İntegrasiyanın üç səviyyəsi mövcuddur: 1. Fəndaxili integrasiya - fiziki və iqtisadi-sosial coğrafi anlayışların əlaqələndirilməsi və modelə uyğun sistemləşdirilməsini əhatə edir. 2. Fənlərarası integrasiya -iki və daha artıq fənnin əhatə etdiyi anlayışların sintezidir. Müxtəlif fənlə aid oxşar və bir- birini tamamlayan mövzular elə planlaşdırılır ki, müəyyən bir çərçivə yaranır. Yəni həmən

mövzular eyni vaxtda tədris edilir. 3.Fənlərustü integrasiya –məktəbdə tədris edilən mövzuların məzmunu ilə məktəbdən kənarında aldıqları məzmun sintez edilir.

- c. Əlavə resurslar seçmək- resursların siyahısının tərtib edilir, tədris vahidləri üzrə qruplaşdırılır və mövzuya uyğun seçilir.
- d. Təlim məqsədinə görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaq- mövzuların çətinlik dərəcəsinə görə saat bölgüsü edilir.
- e. Təlim məqsədinə görə nəaliyyətlərin qiymətləndirilməsinin növlərini müəyyənləşdirmək- qiymətləndirmə vasitə və üsulları müəyyən edilir, mövzuya uyğun olaraq qiymətləndirmə alətləri tərtib edilir.

Təlim illik planlaşdırılması üçün müəllim aşağıdakı tövsiyələrə əməl etməlidir:

- Standartlar qrupuna əlavə standart daxil edə bilər
- Mövzuları dəyişə bilər və ya artırır
- İntegrasiya üçün əlavə imkanlar müəyyən edə bilər
- əlavə resurslar seçə bilər
- mövzular üzrə vaxt bölgüsündə dəyişikliklər edə bilər

Təlimin illik planlaşdırılması üçün ilk növbədə aşağıdakılara nəzərə alınmalıdır:

Hansı bölmələr tədris ediləcək?

Həmin bölmələr nə zaman tədris ediləcək?

Hansı ardıcılıqda tədris ediləcək?

Hansı müddətə tədris ediləcək?

- İllik planlaşdırma apararkən müəllim aşağıdakı sənədlərə istinad etməlidir:
- **Məzmun standartları**
- **Qiymətləndirmə standartları**
- **Tədris planı**
- **Dərslük (İstifadə olunacaq mətnlər və digər materiallar)**
- **Müəllim üçün vəsait**
- **İLLİK PLANLAŞMA TƏRTİB EDƏRKƏN**
- a. dərslərinin həftələri,
- b. tədris ilində baş verəcək mühüm hadisələr (tarixi günlər) ,
- c. tədris vahidlərinin və onlara daxil olan mövzuların adı .

İllik planlaşdırma tematik planlaşdırmadan fərqlidir lakin illik planlaşma əsasında təqvim planı tərtib edilir. Təqvim planı – dərslikdəki mövzuların adı və ə tədris ediləcəyi vaxtı bildirən sənəddir.

Nümunəvi perspektiv planlaşdırma cədvəli

Standartlar	Tədis vahidi	Mövzular	İntegrasiya	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat	Tarix

Nəticə etibarlı ilə....demək olar ki, kurikulum əsasında aparılan planlaşdırma daha çevikdir, müəllim yaradıcılığını ifadə edə bilər, planlaşdırma zamanı müəllim dəyişikliklər və ya əlavələr edə bilər.

Cari və ya gündəlik planlaşma - bilavasitə işlərin icrası ilə bağlı olub, gündəlik işlərin gedişinə mütənasib qurulmasıdır. Cari planlaşma ənənəvi dərslər üçün tərtib edilən planlaşmadan xeyli fərqlənir. Çünki ənənəvi dərslərin məqsədi ilə fəal dərslərin məqsədləri bir birindən kəskin fərqlənir.

-Ənənəvi dərslərin məqsədləri müəllim yönümlüdür, yəni müəllim qarşısında duran vəzifələri ifadə edir məsələn coğrafiya müəlliminin dərslər üçün məqsədi-formalaşdırmaq, əlaqələndirmək, xəritədə göstərmək, təhlil etmək, izah etmə, aydınlaşdırmaq və s.

- Müasir və ya fəal dərslərin məqsədi isə şagird yönümlüdür. Yəni şagirdin dərslər zamanı nümayiş etdirəməli olduğu bacarıqların planlaşdırılmasıdır. Bunu təlim nəticələri deyilir. Fəal dərslərin təlim nəticələri izah edir, münasibət bildirir, xəritə-sxem qurur, cədvəl tərtib edir, suallar hazırlayır, təqdim edir və s.

Cari planlaşma zamanı müəllim qarşısında duran mühüm vəzifələr aşağıdakılardır:

- Nə öyrəniləcək?
- Necə öyrəniləcək?
- Hansı şəraitdə öyrəniləcək?
- Təlim fəaliyyəti necə qiymətləndiriləcək?

Fəal dərslərin planlaşdırılması üçün aşağıdakı 16 tələbə əməl etmək lazımdır:

1. Dərslərin gözlənilən nəticələrini müəyyən etmək (alt-standart əsasında dərslərin təlim nəticələrini müəyyənləşdirmək)

2. Dərslərin sonunda şagirdlərin hansı nəticələrə (ümumiləşdirmələrə) gələcəklərini müəyyənləşdirmək

3. Dərsin motivasiyasını hazırlamaq (problem situasiyanın yaradılması, motivasiya növünün seçilməsi, tədqiqat sualının düzgün qoyulması)
4. Tədqiqat zamanı yeni biliyi toplamaq üçün bilik mənbələrini müəyyənləşdirmək və tədqiqat sualını bir başa yeni mövzu üçün nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə yönəltmək
5. Müəyyən edilmiş gözlənilən nəticələrə gətirə biləcək tədqiqat tapşırıqlarını hazırlamaq
6. Tədqiqat metodlarını müəyyənləşdirmək
7. Lazımı materialları və iş vərəqlərini hazırlamaq, tədqiqatın təqdimat formasını müəyyənləşdirmək
8. Müzakirə zamanı yönəldici sualları tərtib etmək
9. Məlumatın sistemləşdirilməsi (sxem, cədvəl, diaqram, xəritə, xəritə-sxem, qrafik, şəkil, siyahı, kollaj, layihə və s)
10. Güman edilən yeni nəticələri nəzərə alaraq əlavə məlumat, tapşırıqlar hazırlamaq
11. Dərsin hər mərhələsi üçün vaxtı müəyyən etmək
12. Dərsin yaradıcı tətbiqetmə mərhələsi üçün tapşırıqlar hazırlamaq
13. Qiymətləndirmə formasını (üsulunu) seçmək, meyaarları müəyyənləşdirmək
14. Müəllim və şagirdlərin tələbatlarına əsaslanan refleksiyanın ardıcılığını müəyyənləşdirmək
15. Dərsdə istifadə olunacaq texnik vasitələri müəyyənləşdirmək
16. Dərsdə istifadə olunan tədris vəsaitlərini müəyyən etmək

Dərs planlaşdırılarkən hansı təlim standartının (standartlarının) reallaşdırılması müəyyənləşdirməli, ona (onlara) uyğun təlim məqsədi (təlim məqsədləri), müvafiq metod və vasitələr seçilməlidir.

Dərsin planlaşdırılması üçün texnoloji xəritə

standartlar	mövzu	integrasiya	metodlar	iş forması	resurslar	sinif	tarix
təlim nəticələri							

1.motivasiya	
<i>tədqiqat sualı</i>	
2.Tədqiqatın aparılması	
3.Məlumat mübadiləsi	
4.Məlumatın müzakirəsi və təşkili	
5.Nəticənin çıxarılması	
6. Yaradıcı tətbiq etmə	
7. Qiymətləndirmə (meyarlar, üsullar, vasitələr və s) <i>Refleksiya</i>	

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

- 1.İnternet materialları
- 2.Zülfiyyə Veysova. Fəal interaktiv təlim
- 3.N.Seyfullayeva Coğrafiyanın tədrisi metodikası
- 4. Z.Veysova. Ümumi orta təhsil səviyyəsi üzrə yeni fənn kurikulumunun tətbiqi Coğrafiya fənni üzrə təlimçilər üçün vəsait